

gamle danske Folkebøger (1919 ff.). Det vil dog være urigtigt at opfatte Museumsmanden O. som Specialist. Tværtimod sad han inde med en stor og omfattende Viden og var god at spørge til Raads, hjælpsom og redebøn som han altid var.

Sikkert under Paavirkning af Brødrene Hans og navnlig Axel Olrik, som han stod meget nær, samlede hans historiske Studier sig om vor ældre Middelalder og først og fremmest om Saxo. Her i Tidsskriftet har han bl. a. gjort Rede for sit Syn paa »Tilblivelsen af Saksens Værk« (8. R. II), for »Forholdet mellem Sakse og Knytlinga Saga« (10. R. I) samt offentliggjort de store og indgaaende »Studier over Saksens historiske Kilder« (10. R. II). Stiv Latiner, som han var, besørgede han 1931 f. sammen med Ræder en kritisk Nyudgave af Saxo med Benyttelse af det af C. Knabe udarbejdede Manuskript og gjorde nærmere Rede for Tekstens filologiske Behandling i en større Afhandling »Tekstkritiske Bemærkninger til Sakse« i »Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed« 1930, ligesom han med Næb og Klør tog til Genmæle mod den Kritik, der fra Lauritz Weibulls Side blev rettet mod Udgaven. I Forbindelse hermed maa nævnes, at han for »Selskabet til Folkeoplysnings Fremme« gav en god Fordanskning af »Saksens Danesaga« (1908—12), ligesom han har oversat »Øm Klosters Krønike«, og i »Valdemar Sejrs Sønner og den store Ærkebisperid« fordansket et stort Udvalg af Tidens Kilder samt for Sprog og Litteraturselskabet oversat Chr. Falsters »Amoenitates« (Lærdoms Lystgaard I—III 1919—20).

Sluttelig skal nævnes, at han i »Det danske Folks Historie« og »Schultz Danmarks Historie« har givet en populær Skildring af Tiden 1241—1439, hvorimod hans Fremstilling af den samme Periode i den store »Sønderjyllands Historie« i nogen Grad hviler paa selvstændige Studier.

M. Mackeprang.

Der er en tilbøjelighed hos moderne psykiatere til at tage berømte afdøde personer op til diagnosticering. Her hjemme er det dog hidtil mest aandslivets store, som har været genstand for studier af denne art. En undtagelse er Viggo Christiansens bog om Christian VII.s sindssygdom, hvortil maaske bør føjes J. Helwegs opsats om Corfitz Ulfeldts sygdom. Med sit arbejde »*Christiern 2. Personlighed, Sjæleliv og Livsdrama*« (Kbh. 1942, 260 Sider) føjer imidlertid nu overlæge, dr. med. Paul J. Reiter — kendt bl. a. fra sit omfattende værk om Luthers sjæleliv og dets forudsætninger — en ny skikkelse fra Danmarks politiske historie ind i rækken af de til observation indlagte.

Dr. Reiters bog er prisbelønnet af Dansk medicinsk historisk

Selskab, der som prisopgave havde stillet en »psykografi« over Christiern II. Og det kan ikke undre, at baade det lærde medicinerselskab og forfatteren har følt sig lokket af denne opgave. Den sidste har ret, naar han skriver: »Netop i psykologisk Henseende synes Christiern 2. at frembyde en lang Række uløste Problemer; og kunde der kastes Lys over disse, kunde det maaske i nogen Grad bidrage til at udligne de Modsætninger, der præger Historikernes Dom over ham«. Det er jo nemlig for det første givet, at historikerne ikke kan komme uden om Christiern II.s psyke, der i saa mange henseender staar som en hovedforudsætning for betydningsfulde begivenheder i nordisk historie. Og det er jo ogsaa en kendsgerning, at de i deres forsøg paa at belyse og forklare denne psyke og dens udslag afviger stærkt fra hinanden. De danske historikere, som senest — efter Erslevs og Lauritz Weibulls kritiske undersøgelser over det stockholmske blodbad — har givet en mere udførlig fremstilling af Christiern II.s historie, Erik Arup og C. P. O. Christiansen, er enige om, at denne konges forsøg paa at skabe en stærk dansk arvelig kongemagt, støttet paa borger- og bondestand og med fremme af baade kongemagtens og disse stænders interesser over for herrestænder og hansevælde, tegner sig som en tydelig fortsættelse af bedstefaderens, Christiern I.s, og især faderens, Hans' stræben. De fremhæver ogsaa begge den rolle, som Macchiavellis ideer om fyrstens ret til i kampen for sine maal at sætte sig ud over de kristne moralbud har spillet for Christiern II. Men saa skilles deres veje. For Arup er der intet særligt svært forklarligt ved kongens sjæleliv. Maalene stod fast for ham, men karakterfastheden svigtede, præget som han var af »dyb følelsesfuldhed og svag ubeslutsomhed«. Han søgte imidlertid »efter bedste evne at hjælpe paa disse karaktersvagheder ved at knytte til sig og lade sig raade af personligheder, der var stærkere end han selv, uanset af hvad stilling eller stand de var, naar de blot vilde hjælpe ham til at gennemføre de store maal, han havde taget i arv fra sine fædre. Han skulde i det afgørende øjeblik ikke vige tilbage fra de hensynsløsheder, de vilde foreslaa ham, blot de tjente formaalet¹.

Adskilligt vanskeligere er det aabenbart for Christiansen at forstaa, hvorledes Christiern II.s »grænseløse Maalbevidsthed« kunde forenes med en ofte »uhjælpelig Afhængighed af Mænd eller Kvinder — ikke mindst Udlændinge — der i den indre Kreds har faaet Magten over ham«. Han finder tillige hos ham »en ubændig Trang til at leve sit eget Liv saa stærkt og ubetinget, at han derved Gang paa Gang har skadet sin egen politiske eller

¹ Danmarks Historie II (1932), 323.

dynastiske Sag«. Han finder ofte hans handlinger svært forklarlige og aner i hans sjæl »Dybder eller Mørkerum, som næppe nogen har kendt; der var Understrømme, der til Tider gjorde ham fremmed for sig selv og for andre«¹. Altsaa en langt mere »dæmonisk« natur — en »uomo terribile«, som Aleander sagde om Christiern II. — end den af Arup tegnede kongeskikkelse, som i al sin ubehjælp-somhed egentlig gaar udpræget rationelt til værks. Christiansens opfattelse bærer mærker af ældre forskeres syn paa den omstridte konge: Allens, Paludan-Müllers, A. D. Jørgensens, Erslevs og Heises.

Hvad er nu psykiaterens mening? Før der redegøres for denne, bør det fremhæves, at det grundlag, hvorpaa den bygges, er ret spinkelt. Dr. Reiter har øjensynligt sat sig ind i det meste af det trykte materiale til Christiern II.s historie og de vigtigste fremstillinger af denne (Litteraturfortegnelsen mangler dog bl. a. Heises fremstilling i Danmarks Riges Historie, C. P. O. Christiansens ovennævnte skildring og Povl Bagges og Stig Juuls afhandling om Torben Oxesagen), men, medens der medtages en række enkeltheder i hans bog, hvis betydning for studiet af Christiern II.s personlighed det er svært at faa øje paa, savnes der en virkelig indtrængende undersøgelse af kongens andel i de begivenheder og den politik, som præger hans regering. Selv om forf. har ret i sin klage over, at der ikke findes mange »egentlige første Haands Kilder« til belysning heraf, maa det dog for den forsker, som vil diagnosticere Christiern II., staa som en uafviselig pligt at foretage en omhyggelig kritisk vurdering af hvert enkelt vidnesbyrd, som kan give os nogen viden om ham. De knapt to hundrede sider, paa hvilke dr. Reiter — efter et indledende kapitel om »Arv, Milieu og Helbred«, hvor der bl. a. bygges alt for meget paa tvivlsomme portrætter — skildrer Christiern II.s livshistorie, maa karakteriseres som et lidet selvstændigt arbejde uden videnskabeligt underbygget standpunkttagen til problemerne. Til eksempel kan anføres, at han ved skildringen af det stockholmske blodbad slutter sig til Lauritz Weibulls opfattelse, hvorefter blodbadet var slutkatastrofen i den indre svenske partikamp, Gustav Trolle den drivende kraft, medens det for Christiern II.s vedkommende drejer sig om »en Svaghedshandling fra en splittet, tvivl-raadig og ubeslutsom Personlighed« (S. 110 f.), men i slutkapitlet om »Christiern 2's sjælelige Konstitution« skildrer kongen som den køligt beregnende og dobbeltbundede personlighed, der »huld-saligt gav sig hen i Festrusen, samtidig med at han rugede over

¹ Schultz Danmarkshistorie II (1941), 462—66, jvf 287 f.

uhyggelige Hævnplaner», og udtaler: »Han har ikke blot været et blindt Redskab for Gustav Trolles stærke Personlighed, og Weibull gaar sikkert for langt, naar han karakteriserer ham som en blot svag Mand. Han er snarere ved sin uberegnelige Voldsomhed en farlig Mand« (S. 224—25). Han nærmer sig her Christiansens opfattelse, men uden at fremføre hverken dennes eller andre argumenter for sit fra Weibulls afvigende syn. Paa den af Christiansen fremhævede overensstemmelse mellem kongens handlemaade og Macchiavellis fyrsteschildring kommer han ikke ind; han nævner overhovedet ikke Macchiavelli i sin bog. En tilsvarende mangel paa virkelig begrundelse præger skildringen af kongens holdning i Torben Oxefæren, af hans forhold til det religiøse, af hans politiske og sociale indstilling og meget andet.

Trods disse fra en historikers synspunkt afgørende mangler ved bogen er det dog naturligvis ikke udelukket, at den erfarne sjælelæge alligevel mere eller mindre intuitivt i slutkapitlet har stillet den rigtige diagnose. Den gaar, i største korthed udtrykt, ud paa, at Christiern II. tilhørte den »schizoide« type, præget af voldsomme indre spændinger og modsætninger, især modsætningen mellem en meget stærk følsomhed og en ærgerrig trang til selvhævdelse. Hertil skal svare hans »astheniske« eller »leptosome« legemstype med lange lemmer og disharmonisk ansigt (smalt, svagt underansigt, brede kindben, lang næse, maaske »vinkelprofil«). Vidnesbyrdene om kongens schizoide anlæg finder Reiter i den samtidige tilstedeværelse i hans sind af »en fremtrædende Overfølsomhed og Følelseskulde«, hans evne til at vise ro og kulde under stærke vredesaffekter, »eksplosionsagtig Voldsomhed« i vredens udløsning, hans svigtende realitetsorientering og de udtalte psykogene depressionstilstande, hvormed han ved flere lejligheder reagerede mod skæbnens tilskikkelser. Reiter forudsætter en saadan depressionstilstand efter Dyvekes død 1517, men uden at angive kildegrundlaget for sin paastand. En historiker nødes derimod til at give ham ret i, at Christiern II.s holdning i foråret 1523, efter den mislykkede hærsamling 1524 og under toget til Norge 1531—32 synes at vidne om, at »hele hans Handlekraft paa en besynderlig og iøjnefaldende Maade er lammet«. Paafaldende og liggende uden for det normale sjæleliv forekommer ogsaa, som allerede berørt, den mangel paa indre harmoni, som »giver hans Skikkelse et uberegneligt Præg, til Tider af noget frygtindgydende dæmonisk, til andre Tider af en alt andet end dæmonisk, næsten ynkværdig Svaghed«, og den skærende modsætning mellem den sejge og stædige maalbevidsthed og hovedløsheden og svagheden i afgørende øjeblikke og mellem den vidt-

drevne mistænksomhed paa den ene, den stærke afhængighed af bestemte personer paa den anden side.

Den tanke, at Christiern II.s depressionsanfald skulde skyldes arv fra faderen, tager Reiter afstand fra. De arvebestemte (endogene) anlæg til stemningssindssygdom finder udtryk i anfald, som ikke har nogen kendelig ydre motivering, medens Christiern II.s depressioner altid synes tydeligt fremkaldte af ydre modgang, d. v. s. er psykogene. Reiter viger ogsaa tilbage fra at karakterisere sin patient som psykopat. Det schizoide fremtoningspræg hos Christiern II. synes i nogen grad afbalanceret ved »syntone« træk; »ellers havde det næppe været muligt for ham i saa høj en grad at knytte Mennesker til sig, som det var Tilfældet«. Meget tyder ogsaa paa, at han under gunstigere omstændigheder kunde have udviklet sig til en helstøbt og stærk personlighed. Naar dette ikke skete, vil Reiter søge den afgørende aarsag i Dyvekes tragiske død. Denne var »hans Livs sværeste psykiske Traume«, saa meget mere lammende, som han var fuldt og fast overbevist om, at den unge kvinde, som havde været alt for ham, og i den selvudslettende hengivelse til hvem hans bedste egenskaber var kommet til udfoldelse, var blevet myrdet. Den rystede hans personlighed til grunden, saa at han aldrig senere genvandt sin ligevægt. Nu brød han afgørende med rigsraad og adel ved Torben Oxes dom og henrettelse. Nu gav han sig helt Sigbrits indflydelse i vold, idet han til hende »sikkert har overført, hvad der var muligt, af sin hjemløse Følelse for hendes døde Datter; og ud fra dette Ledemotiv bestemmes ogsaa hans Sym- og Antipatier over for andre Personer, alt efter som de stod til Moder Sigbrit. Herved belyses noget af det lunefulde og uberegnelige i Kongens Person: Trods hans gode Begavelse og intuitive Klarsyn og trods hans Maalbevidsthed var væsentlige Drivfjedre i hans Karakter bestemt af katathyme (følelsesbestemte) Mekanismer gennem en dominerende og disharmonisk Driftskomponent; og dette gjorde ham elektivt tilgængelig for Paavirkning af stærkere, paa sin vis mere helstøbte Personligheder«. Og da han sluttelig i Norge 1531—32 gensaa de steder, hvor han en gang med Dyveke havde gennemlevet sit livs lykkeligste tid, var det mindet herom, som fremkaldte hans paa anden maade uforklarlige indre sammenbrud.

For en historiker, som ikke besidder psykiaterens fagkendskab til sygelige sjælstilstande, er det faktisk umuligt at tage definitivt stilling til dr. Reiters syn paa Christiern II.s sjæleliv og dets udvikling. Vanskeligheden bliver ikke mindre derved, at vi har saa faa direkte vidnesbyrd om, hvad der foregik i kongens

sind. Det er jo uhyre sparsomt, hvad der er overleveret fra hans haand, især fra hans ungdom og regeringstid. Vi kan bl. a. af denne grund ikke med sikkerhed bestemme, hvor stærk en ændring i hans psykiske tilstand Dyvekekatastrofen har medført, hvor afgørende forskellig i livsholdning og indstilling han var før og efter 1517. I hvor høj grad skyldes f. ex. hans kraftige og kloge norske statholdervirksomhed 1506—13 indflydelse fra Erik Walkendorf og andre raadgivere? Reiter overser ogsaa de linier, som forbinder Christiern II.s politik med hans faders, og den kendsgerning, at der i kongens regeringshandling før 1517, bl. a. i handelsforordningerne 1515—16, er træk, som peger frem mod de senere mere revolutionerende reformer. Nævnes kan i denne forbindelse ogsaa, at han ikke afviser den mulighed, at kongens barndomsophold i det københavnske borgerhjem baade kan have været med til at bestemme hans social-politiske indstilling og have bibragt ham visse »infantile komplekser«. Da Reiter indtager de bevarede portrætter af Christiern II. i sin undersøgelse, maa det vel ogsaa være tilladt at pege paa, at han karakteriserer udtrykket paa Michiel Zittos' billede fra 1515 som mere »melankolsk« end udtrykket paa senere billeder. Det er uden tvivl det af portrætterne af kongen, som stemmer bedst med Aleanders udtryk »uomo terribile« og med kardinal Wolseys udtalelse: »efter det ydre at dømme skulde man tro, at kongen var noget hastig og hensynsløs«.

Det er dog samtidig en kendsgerning, at Dyveke—Torben Oxe-affæren markerer et systemskifte i demokratisk-revolutionær retning, og at Sigbrits alt overskyggende indflydelse paa kongen først lader sig paavise efter datterens død. Det er heller ikke til at komme bort fra — selv om man tager nederländerindens fremragende begavelse og kundskaber i betragtning — at styrken af denne indflydelse er psykologisk meget svært forklarlig. Samtiden kunde kun forklare den ved at antage overnaturlige evner hos hende. Og hun selv har maaske ment noget lignende; hun skal jo efter et troværdigt vidnesbyrd (Erik Walkendorf 1522) have udtalt, at hun kunde faa kongen til hvad hun vilde, naar hun blot havde ham inden for 10 miles afstand. Naar Arup siger, at »Sigbrits skikkelse er enestaaende i al historie«, saa er det enestaaende jo ikke den aldrende hollænderenkes personlighed i og for sig, men det omfang, hvori den bjergtog indehaveren af den nordiske kongemagt. Kan vi her undvære en psykiatrisk forklaring?

Trods det meget, som af en historiker kan indvendes mod dr. Reiters bog, er det ikke til at nægte, at den rejser problemer,

som historieforskningen vanskeligt kan komme uden om. Det maa blive en opgave for fremtidige Christiern II.-forskere at prøve hans diagnose i enkeltheder, helst i samraad med kyndige psykiatere.

C. O. Bøggild-Andersen.

Man har hidtil manglet en monografisk behandling af Karl V.s forhold til de nordiske riger. Den af magister Paul-Erik Hansen udsendte bog *Kejser Karl V og det skandinaviske Norden 1523—44* (Kbh. 1943, 247 Sider) afhjælper ikke dette savn. Den fordel, det skulde være at faa stoffet behandlet i sammenhæng, ophæves ganske af forfatterens alt for ihærdige bestræbelser for at give den europæiske baggrund. I det uendelige brydes fremstillingen af en ganske diletantisk og helt annalistisk opremsning af datoer for begivenheder paa det europæiske krigsteater etc., der staar i skærende kontrast til Karl Brandis nyligt publicerede bog om Karl V (anm. af prof. Fabricius 10 R. VI, 345—51). Brandis værk figurerer ganske vist i litteraturfortegnelsen, men har ikke sat sig synlige spor i fremstillingen. Magister Paul-Erik Hansen kunde ellers af denne fremragende historiker have lært, hvorledes man former en fremstilling plastisk, saaledes at det for æmnet væsentlige træder frem uden at tynges af ligegyldige detaljer. Han kunde ogsaa af Brandi have lært, at Karl V ikke saa meget var Tysker som europæisk kosmopolit, født og opdraget i Nederlandene og af vilje og nødvendighed Spanier. Man kan hos magister Paul-Erik Hansen finde en saadan misvisende vending, at Karl V efter freden i Cambray 1529 og den paafølgende kejserkroning i Bologna i foråret 1530 *vendte hjem* til Tyskland (S. 103). Karl V.s imperialisme var, saaledes som det saa stærkt er understreget af Brandi, universel ikke tysk.

I en dynastisk politik fandt kejseren et af hovedmidlerne til at fremme sin universelle imperialisme, og i hans nære slægtskab med det fordrevne kongehus maa derfor den ganske reale baggrund for Frederik I.s og de danske og holstenske-raaders frygt for kejserens reaktion overfor kongeskiftet søges. Deres bestræbelser for at vinde officiel anerkendelse for det nye kongehus skyldtes ikke, som magister Paul-Erik Hansen mener, en mystisk frygt for kejseren (S. 114), og det er fantastier, der intet har med den historiske virkelighed at gøre, naar han i forbindelse med en omtale af stridsskrifterne mod Christian II skriver: »Man var i Danmark endnu ikke vokset fra at søge bekræftelse paa visse livsvigtige handlinger i dansk politisk liv, og den middelalderlige forestilling om den kejserlige almagt frembragte denne appel til